

Masarykova univerzita v Brně
Filozofická fakulta
Ústav české literatury a knihovnictví
Kabinet knihovnictví

E-DEMOKRACIE

Referát k předmětu Informační politika

Autor: Lucie Kaloudová
UČO: 209461
Typ studia: prezenční
Ročník: pátý
Počet znaků: 18.125

Brno
2011

Úvod

Osobně se zajímám o politiku, i když zatím spíše na komunální úrovni. Mám v politice několik známých i rodinných příslušníků. Můj otec je v naší menší obci už třetí volební období starostou a i já jsem od svých 19 let v našem patnáctičlenném zastupitelstvu obce, takže ke komunální politice mám opravdu blízko.

Pokud jde o E-demokracii, zřejmě největší (a také nejdiskutovanější) součástí jsou e-volby. Dvakrát jsem byla ve volební komisi, z toho jednou jako místopředsedkyně komise. V rámci této funkce jsem se předtím zúčastnila krátkého školení o tom, jaké předpisy a jaká pravidla je třeba při volbách dodržovat a jaká práva je třeba občanům zajistit. Proto mě zaujalo téma e-demokracie, které jsem se rozhodla zpracovat jako referát do předmětu Informační politika, jelikož bylo podle mého prvotního odhadu téměř nemožné zajistit stejné podmínky např. při e-volbách. Chtěla jsem tedy v průběhu příprav referátu zjistit, jak to s tím e-hlasováním reálně je...

Co je to demokracie?

Slovo *demokracie* pochází z řečtiny. *Démos* znamená lid a *kratein* je vláda, moc. Výraz vznikl ve starověkém Řecku jako označení politického zřízení většiny městských států, zejména Athén.

Hlavní principy demokracie jak ji chápeme dnes:

- Držitelem (zdrojem) politické moci je lid.
- Konají se periodické volby.
- Vláda je povinná odevzdat moc nejpozději po uplynutí volebního období.
- Nelze změnit maximální délku volebního období.

Profesor J. Cejpek ve své knize píše „*Demokracie vyžaduje znalého a sebevědomého občana, který dovede pokud možno objektivně porovnávat různé způsoby uspořádání a chování společnosti.*“¹

V současné době se čím dál více v americké i evropské společnosti kritizuje nepřímá (zastupitelská) demokracie a prosazuje se tzv. demokracie přímá. Při přímé demokracii nezáleží na počtu stran kandidujících do parlamentu. Záleží pouze na účasti občana při rozhodování a na jeho reálném vlivu na dění ve společnosti. Zdánlivě jde tedy o spravedlivější systém a plnohodnotnější demokracii.

V některých zemích (např. ve Švýcarsku, Spojených státech amerických a v Německu) se vláda snaží korigovat nepřímou demokracii zaváděním určitých prvků demokracie přímé. Jde především o to vytvořit cesty a způsoby, jimiž by se občané mohli na řízení a správě států či obcí podílet přímo, aniž by museli prosazovat své požadavky často velmi složitou cestou prostřednictvím volby představitelů politických stran.

I přímá demokracie má však své výhody a nevýhody...

---

¹ CEJPEK, Jiří. *Informace, komunikace a myšlení : Úvod do informační vědy*. 2. vyd. Praha : Karolinum, 2005. ISBN 80-246-1037-X. s. 113.

Referendum

Základním nástrojem přímé demokracie je referendum. Referendum „je rozhodnutí všech občanů nebo i všech obyvatel v otázkách zákonodárných (legislativních) nebo výkonných (exekutivních).“² V referendu se obvykle nehlasuje o osobách, tím se referendum liší od voleb, někdy však autoritativní vůdce státu využije referenda k legitimizaci své moci (schválení převratu, prodloužení funkčního období apod.).

Referendum je tedy jakési „hlasování lidu“, rozhodování občanů v přímém hlasování o ústavně politické nebo zákonodárné otázce. Občané mající volební právo se v referendu vyslovují pro nebo proti navrhovanému ústavně politickému či zákonodárnému aktu.

Čeho lze referendem dosáhnout?

Referendum může být tzv. konzultativní, což znamená, že jeho výsledky slouží politikům pouze jako podklady či inspirace při jejich vlastním rozhodování. Nebo může být referendum závazné a politici jsou povinni se jím řídit při tvorbě legislativy nebo při legislativních rozhodnutích, ať už s výsledkem referenda oni sami souhlasí, nebo ne.

Z hlediska postavení referenda v konkrétní formě vlády se rozlišuje:

- Referendum vyhlášené výkonnou mocí (výkonná moc možnost rozhodnout, zda se referendum bude konat, určuje dobu, předmět a formulaci návrhu), tj. vládou nebo prezidentem řízené referendum
- Referendum ex constitutione (vyžadované ústavou), kdy je třeba referenda použít v případě některých závažných změn ústavní nebo právní úpravy. Nejvyšší ústavní orgány mají přitom možnost určit, kdy se bude referendum konat
- Referendum iniciované peticemi občanů, kdy iniciativa k vypsání referenda je na vůli občanů a záleží na dosaženém počtu podpisů pod peticemi

---

² Ereferendum.eu [online]. [cit. 2011-11-15]. Co je referendum. Dostupné z WWW: <http://www.ereferendum.eu/9411be30_257e_4a95_b2b4_9dc5b16354de.aspx>.

Referendum v ČR

První a doposud poslední celostátní referendum v dějinách České republiky se konalo ve dnech 13. a 14. června 2003, kdy měli občané s volebním právem možnost hlasovat o přistoupení České republiky k Evropské unii:

Okresy			Počet opráv. občanů	Vydané obálky	Účast v %	Odevzd. obálky	Platné hlasy celkem	Počet hlasů ANO	Počet hlasů NE
celkem	zprac.	v %							
14 765	14 765	100.00	8 259 525	4 560 399	55.21	4 557 960	4 457 206	3 446 758	1 010 448

Stav odpovědi na otázku v referendu

Zdroj: Volby.cz³

Výhody referenda

- Občané cítí, že jejich vlastní názor má váhu.
- Referendum provokuje veřejnou debatu a může vytěsnit neustálé průzkumy veřejného mínění.
- Referendum dává minoritám možnost vyvolat veřejnou diskuzi na téma, které nikoho netíží, ale pro někoho znamená otázku života a smrti.
- Referendum posiluje respekt a úctu k zákonům.
- Občané jsou na rozdíl od zastupitelů neuplatitelní a nepodléhají nátlakům lobbistických skupin.
- Referendum je příkladem rozhodování s plnou odpovědností, občané musí nést následky svých rozhodnutí, čímž posiluje jejich zodpovědnost.
- Referendum je skutečným obrazem veřejného mínění, občané se vyjadřují ke konkrétní věci (oproti volbám kde volí jim nejbližší stranu byt' má tato na daný problém rozdílný názor).

³ Volby.cz [online]. 14. 6. 2003 [cit. 2011-11-16]. Výsledky hlasování. Dostupné z WWW: <<http://www.volby.cz/pls/ref2003/re13?xjazyk=CZ>>.

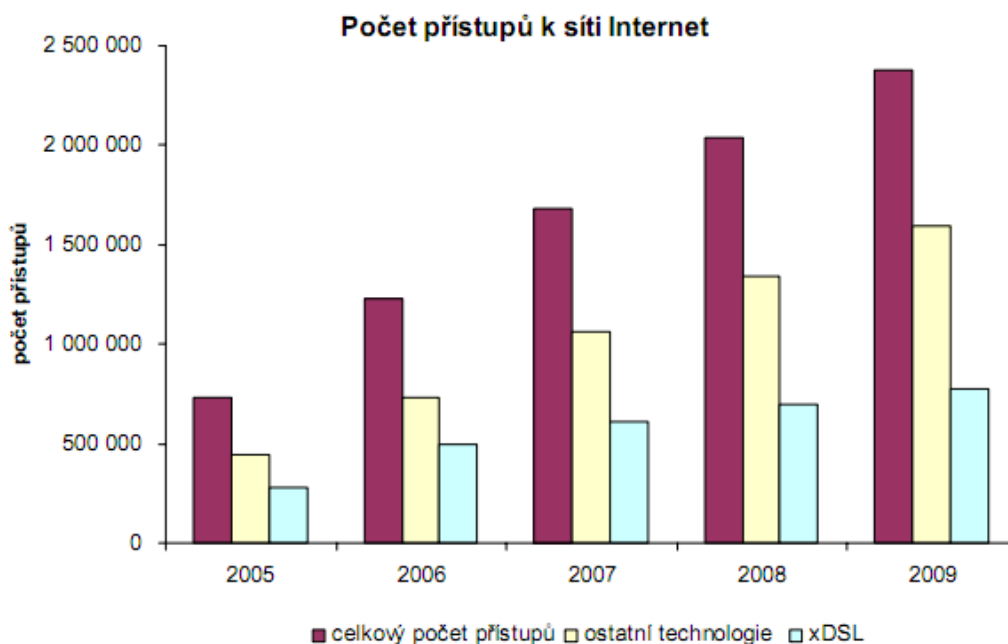
Výhrady proti referendu

- Zákony bývají příliš komplikované; zákon vzniklý na základě referenda nebude fungovat správně.
- Ne všechny problémy se dají zredukovat na otázku zodpověditelnou pouze ANO nebo NE; v mnoha případech je řešením pouze diskuze a nějaký druh kompromisu, výsledek referenda může být významně ovlivněn formulací otázky.
- Problémem je stejná váha hlasu. Volby ani referenda nedokáží změřit intenzitu přesvědčení. Proč by měl vážit stejně názor toho, koho daný problém netíží a někoho, pro koho je to otázka života a smrti?
- Referenda se dají snadno zmanipulovat a zájmové skupiny je mohou tzv. „unést“.
- Referendum je příkladem rozhodování bez odpovědnosti; občany nelze odvolat, když udělají špatné rozhodnutí.
- Referendum je obrazem veřejného mínění v jednom specifickém okamžiku; výsledek referenda zůstává, nálady veřejnosti se s velkou pravděpodobností mění...

Další často uváděnou nevýhodou referenda jsou především vysoké náklady na jeho realizaci. Tento argument však přestává platit s nástupem nových technologií.

Nástup ICT a ohrožení zastupitelské demokracie

S rozvojem informační a komunikační techniky vznikají nové formy demokratických nástrojů i nové příležitosti k realizaci přímé demokracie. Moderní komunikační technologie významně zjednodušily otázku organizace hlasování i možnosti informování průměrných občanů. Skutečnost, že si například s pomocí internetu může kdokoliv udělat poměrně kvalifikovaný názor i na složité problémy, jakož i fakt, že je možné volit z domova prostým kliknutím myši, znamená, že zastupitelská demokracie bude pod stále větším náparem.

Zdroj: ČTÚ⁴

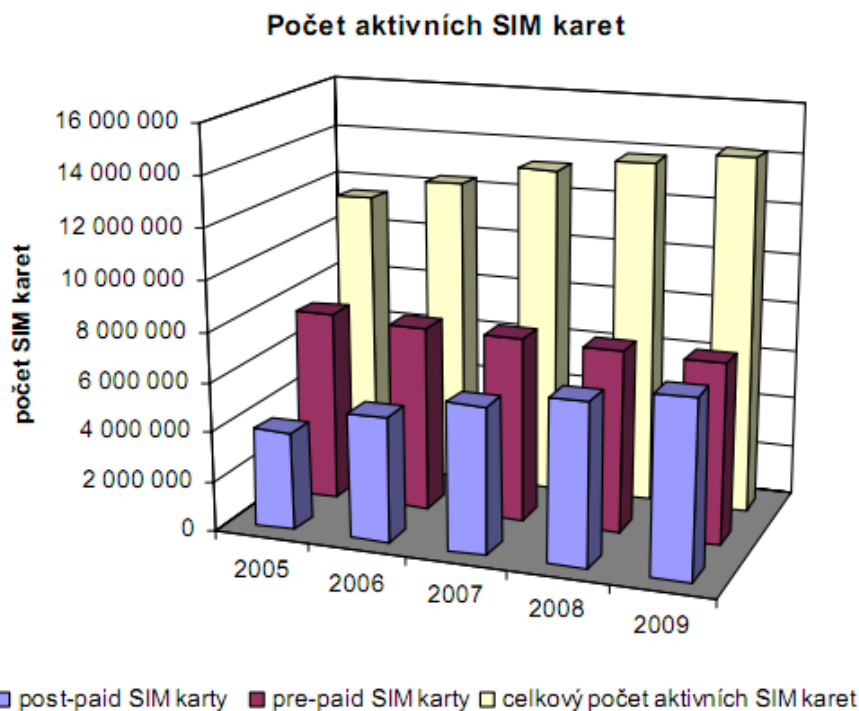
Co je to E-demokracie?

Na řadu tedy přichází E-demokracie. Kombinace slov „elektronická“ a „demokracie“ zahrnuje použití elektronických komunikačních technologií, a to nejen internetu, ale především mobilních telefonů. Mobilní telefon dnes už totiž v naší zemi vlastní téměř každý. Podle údajů Českého statistického úřadu vlastnil v roce 2009 každý Čech průměrně skoro 1,4 aktivní SIM karty. Avšak i v tomto může být problém. Zásadním faktem a právem každého občana je jistá anonymita jeho volby. Když má ale někdo více SIM karet, jak potom zajistit, aby hlasoval jen jedenkrát a přitom byla zaručena alespoň stejná míra anonymity, jako v případě „běžných“ voleb. Jak zamezit zneužití systému a vyřešit související bezpečnostní rizika?

V bakalářské práci Mgr. Dariny Novotné z roku 2008 s názvem Otevřené problémy při implementaci E-governmentu v České republice autorka sice nabízí způsob, jak by se dalo hlasovat ve volbách prostřednictvím mobilních telefonů, ale i v tomto případě by se určitě našli lidé, kteří by dokázali systém zneužít. A rovněž si nejsem jistá, do jaké míry by byla zaručena anonymita daného hlasu. Posuďte sami: „*Tento způsob volby by vyžadoval připojení ústředního počítače na telefonní síť. Ústřední počítač by registroval počet hlasů a zpracovával výsledky voleb. Každý občan s právem volit by podle určitých pravidel získal*

⁴ Český telekomunikační úřad. Zpráva o vývoji trhu elektronických komunikací se zaměřením na rok 2009 [online]. [s.l.] : [s.n.], červenec 2010 [cit. 2011-11-28]. Dostupné z WWW: <http://www.ctu.cz/cs/download/statisticke_udaje/rok_2010/zprava_vyvoj_trhu_ek_2009.pdf>. s. 31.

svůj jedinečný osobní kód. K zabránění zneužití tohoto kódu by sloužilo jeho časové omezení. Jednotlivé kandidující strany by získaly své jedinečné kódy. Občan by pak s pomocí svého účtu v ústředním počítači a osobního kódu provedl samotnou elektronickou volbu pomocí mobilního telefonu.“⁵

Zdroj: ČTÚ⁶

Reálné hrozby E-demokracie

Tam, kde nelze zaručit pro občana naprostou anonymitu, se setkáváme s několika diskutabilními problémy a poměrně zásadními otázkami. I přes využití všech bezpečnostních opatření je třeba při hlasování pomocí ICT (zejména pak Internetu) brát v potaz zejména tyto uvedené hrozby:

- možnost vynuceného hlasování pro danou politickou stranu, kandidáta či jinou otázku ze strany rodinného příslušníka či zaměstnavatele
- nebezpečí prodeje hlasů

⁵ NOVOTNÁ, Darina. *Otevřené problémy při implementaci E-governmentu v České republice*. Brno, 2008. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Dostupné z WWW: <http://is.muni.cz/th/180243/ff_b>. s. 19.

⁶ Český telekomunikační úřad. *Zpráva o vývoji trhu elektronických komunikací se zaměřením na rok 2009* [online]. [s.l.] : [s.n.], červenec 2010 [cit. 2011-11-28]. Dostupné z WWW: <http://www.ctu.cz/cs/download/statisticke_udaje/rok_2010/zprava_vyvoj_trhu_ek_2009.pdf>. s. 17.

Jak si stojí E-demokracie v jiných zemích?

Dnešní společnost se potýká s problémem nízké účasti voličů u voleb. Elektronické volby (e-volby, e-hlasování) by tak mohly být určitým řešením, jak přitáhnout pozornost voličů.

Ve Spojených státech, Velké Británii či Holandsku již došlo k úspěšné realizaci pilotních projektů, jejímž cílem bylo zvýšit volební účast s využitím informačních a komunikačních technologií. Nové technologie pro volební účely navíc mohou významným způsobem zjednodušit počítání hlasů a snížit chybovost (omylnost lidského faktoru).

O tom, že se na celém světě E-demokracii teprve učíme, svědčí některá (téměř tragická) selhání elektronického hlasování v různých zemích. Například v Holandsku, když měli občané možnost vybírat prostřednictvím internetu název pro nově sloučená města Leidschendam a Voorburg, byl výsledek velmi překvapující. Do výsledku bylo totiž započítáno více hlasů, než mělo být hlasujících. Další neúspěšné pokusy (např. ve Velké Británii) tak možná svědčí o nepřipravenosti občanů na nové možnosti.

Naproti tomu však proběhla i úspěšná nasazení informačních a komunikačních technologií do procesu hlasování. Ve volebních místnostech udělala velký pokrok překvapivě Brazílie i poučené Holandsko. Jejich elektronický hlasovací systém funguje na následujícím principu: *„Ve volební místnosti dostane volič speciální modul, který snadno vloží do přístroje za plentou. Pomocí dotykového displeje následně zvolí příslušné kandidáty ze seznamu, který obsahuje kromě standardní politické příslušnosti i fotografii. Poté, co volič zadá svoji volbu, existuje poslední potvrzení jeho hlasu s příslušnými kandidáty s následným potvrzením. V podstatě posledním krokem je navrácení modulu volební komisi.“*⁷

Tak je samozřejmě zajištěna jak anonymita hlasu, tak takřka nulová možnost zneužití hlasování. Otázkou zůstává, zda by takové hlasování bylo v České republice skutečně tím správným řešením a přitáhlo pozornost občanů, kteří k volbám v posledních letech nechodili. Naopak by mohl tento systém ohrozit přísun hlasů od občanů starších, kteří nejsou natolik technicky zdatní, aby zvládli bezchybně obsloužit dotykový displej.

Nasazení takového systému by tak bylo pozitivní pouze s ohledem na jinak zdlouhavé a náročné počítání hlasů, jinak zřejmě ne...

---

⁷ ZÁLEŠÁK, Michal. Nové možnosti (e)demokracie. *Park.cz : FIRST Innovation Park* [online]. 11. 10. 2002, [cit. 2011-11-17]. Dostupný z WWW: <http://www.park.cz/nove_moznosti_edemokracie/>. ISSN 1212-1347.

Elektronický podpis

Elektronický podpis jsou připojené elektronické identifikační údaje autora (odesílatele) elektronického dokumentu.

Za elektronický podpis v širším slova smyslu lze považovat i prosté uvedení identifikačních údajů (například jména a adresy, názvu a sídla či rodného čísla atd.) na konci textu v elektronické podobě, které zaručuje identifikaci odesílatele. Takový elektronický podpis však nezaručuje autentizaci podepsaného. Proto byl nově zaveden pojem zaručený elektronický podpis.

Zaručený elektronický podpis

Za jakousi pomyslnou první vlnou nástupu E-demokracie a E-governmentu obecně bychom mohli považovat právě zaručený elektronický podpis. Oproti očekávání však stále drtivá většina občanů využívá klasické papírové podání, protože nechat si vystavit zaručený elektronický podpis stojí několik stovek ročně a kvůli dvěma návštěvám úřadu se jeho pořízení opravdu nevyplatí. A tak se předpoklad, že budeme s veřejnou správou najednou všichni komunikovat elektronicky, stal mylným. Prudký rozvoj v této oblasti se nekonal.

Zaručený elektronický podpis je založený na kvalifikovaném certifikátu, který si můžeme pořídit pro účely formální elektronické komunikace. Certifikát lze získat od poskytovatele certifikačních služeb (tzv. certifikační autority). Pro získání certifikátu stačí pouze platná adresa elektronické pošty, některé certifikační autority dokonce ověřují totožnost pouhým vizuálním srovnáním fyzické osoby žadatele s oficiální fotografií v dokladech ve svojí kanceláři. Náklady na pořízení certifikátu k zaručenému elektronickému podpisu se pohybují aktuálně okolo 400 Kč a platí po dobu 365 dní.⁸

Zaručený elektronický podpis dokumentu zajišťuje:

- autenticitu – lze ověřit identitu fyzické osoby, jíž elektronický náleží
- integritu – lze prokázat, že po podepsání dokumentu nedošlo k žádné změně nebo doplnění, a že soubor není nijak poškozen (ať už úmyslně či neúmyslně)
- nepopiratelnost – autor nemůže tvrdit, že podepsaný elektronický dokument nevytvořil, je skutečně jednoznačně identifikován

Navíc může (i když nemusí) zaručený elektronický podpis obsahovat časové razítko, které prokazuje datum a čas podepsání dokumentu.

---

⁸ *Certifikační autorita PostSignum* [online]. 1. 11. 2010 [cit. 2011-11-17]. Certifikáty. Dostupné z WWW: <<http://www.postsignum.cz/certifikaty.html>>.

Rozdíl mezi zaručeným a prostým elektronickým podpisem bychom mohli pro ilustraci přirovnat k rozdílu mezi úředně ověřeným a neověřeným vlastnoručním podpisem.

Jak elektronický podpis funguje v praxi?

Vlastní podepsání elektronického dokumentu je celkem jednoduché, a to především proto, že za celý průběh podepisování odpovídá specializovaný software. Uživatel pouze zvolí dokument a vydá potřebný příkaz.

Elektronický podpis přitom vzniká následujícím způsobem: „*Vypočte se hash (otisk) dokumentu, tento se zašifruje s použitím privátního klíče. Tím je elektronický podpis vytvořen a následně je přiložen k dokumentu. Příjemci se odešle původní dokument (ten není nijak šifrován ani jinak chráněn před zraky nepovolanych osob), elektronický podpis a certifikát. Příjemce pak postupuje tak, že k dokumentu znovu vypočte hash a pomocí veřejného klíče odšifruje elektronický podpis, čímž získá původní otisk – jejich porovnáním pak zjistí, zda dokument nebyl pozměněn, tj. zda se jedná skutečně o dokument, který odesilatel napsal a podepsal.*“⁹

Kde se dá elektronický podpis použít?

Zaručený elektronický podpis můžeme použít u těch subjektů a institucí, kde jsme povinni hlásit změny, podávat žádosti nebo kde chceme získat informace. Jedná se tedy především o:

- finanční a sociální úřady
- katastrální úřady
- krajské úřady
- městské a obecní úřady
- banky a spořitelny
- (zdravotní) pojišťovny

Dál můžeme zaručený elektronický podpis použít například:

- při podávání žádostí o dotace EU
- při použití datové schránky
- při podepisování faktur
- jako elektronický podpis PDF dokumentů

---

⁹ *BusinessInfo.cz : Oficiální portál pro podnikání a export* [online]. 30. 9. 2002 [cit. 2011-11-16]. Elektronický podpis a jeho využití. Dostupné z WWW: <<http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/podnikatelske-prostredi/elektronicky-podpis-a-jeho-vyuziti/1001234/2984/>>.

Závěr

Když jsem začala shromažďovat informace k tomuto referátu, o samotné E-demokracii jsem se toho vlastně až tak moc nedozvěděla. Mnoho internetových stránek je však zaměřených např. na referendum, e-volby, elektronické podpisy a na další nedílné součásti E-demokracie.

Jak si tedy stojí E-demokracie v České republice? Zatímco některé prvky E-demokracie (a E-governmentu obecně) u nás už delší dobu fungují a jsou celkem spolehlivé (např. elektronický podpis nebo CzechPOINT), jiné součásti jsou dle mého soudu ještě hudbou poměrně daleké budoucnosti (zejména e-volby).

V souvislosti se zaváděním moderní informační a komunikační techniky se také hodně mluví o tom, že to šetří občanům čas, a že se šetří peníze (za tonery, za papíry, za poštovní známky apod.), což v důsledku určitě pravda je. Nebo spíše do budoucna nepochybně bude. Málokdo si však uvědomuje, že právě zavedení těchto technologií stojí stát nejvíce peněz. Jen naše obec (cca 1000 obyvatel) například dostala v roce 2009 finanční dotaci ve výši téměř 50 tis. korun na zřízení místa CzechPOINT.

Zatím nejsem přesvědčená o tom, že je E-demokracie (se všemi svými součástmi) skutečně tak na dosah, jak se mnozí domnívají. Nejsem sice žádný informační technik či technolog, ale myslím si, že vytvořit například spolehlivou aplikaci pro elektronické hlasování při e-volbách tak, aby byla zajištěna všechna dosavadní práva voličů, a aby přitom byla maximálně zabezpečena proti zneužití, bude ještě stát nějaký čas i peníze...

Seznam literatury:

- 1) *BusinessInfo.cz : Oficiální portál pro podnikání a export* [online]. 30. 9. 2002 [cit. 2011-11-16]. Elektronický podpis a jeho využití. Dostupné z WWW: <<http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/podnikatelske-prostredi/elektronicky-podpis-a-jeho-vyuziti/1001234/2984/>>.
- 2) CEJPEK, Jiří. *Informace, komunikace a myšlení : Úvod do informační vědy*. 2. vyd. Praha : Karolinum, 2005. 233 s. ISBN 80-246-1037-X.
- 3) *Certifikační autorita PostSignum* [online]. 1. 11. 2010 [cit. 2011-11-17]. Certifikáty. Dostupné z WWW: <<http://www.postsignum.cz/certifikaty.html>>.
- 4) Český telekomunikační úřad. *Zpráva o vývoji trhu elektronických komunikací se zaměřením na rok 2009* [online]. [s.l.] : [s.n.], červenec 2010 [cit. 2011-11-28]. Dostupné z WWW: <http://www.ctu.cz/cs/download/statisticke_udaje/rok_2010/zprava_vyvoj_trhu_ek_2009.pdf>.
- 5) *Ereferendum.eu* [online]. [cit. 2011-11-15]. Co je referendum. Dostupné z WWW: <http://www.ereferendum.eu/9411be30_257e_4a95_b2b4_9dc5b16354de.aspx>.
- 6) NOVOTNÁ, Darina. *Otevřené problémy při implementaci E-governmentu v České republice*. Brno, 2008. 57 s. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Dostupné z WWW: <http://is.muni.cz/th/180243/ff_b>.
- 7) Referendum. In *Wikipedia : the free encyclopedia* [online]. St. Petersburg (Florida) : Wikipedia Foundation, 19. 2. 2005, last modified on 11. 7. 2011 [cit. 2011-11-17]. Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Referendum>>.
- 8) *Volby.cz* [online]. 14. 6. 2003 [cit. 2011-11-16]. Výsledky hlasování. Dostupné z WWW: <<http://www.volby.cz/pls/ref2003/re13?xjazyk=CZ>>.
- 9) ZÁLEŠÁK, Michal. *Nové možnosti (e)demokracie. Park.cz : FIRST Innovation Park* [online]. 11. 10. 2002, [cit. 2011-11-17]. Dostupný z WWW: <http://www.park.cz/nove_moznosti_edemokracie/>. ISSN 1212-1347.